ÎN LEGĂTURĂ CU O NOUĂ DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ APARȚINÎND CULTURII STRAČEVO-CRIȘ DE LA SUPLACU DE BARCĂU

de

DOINA IGNAT

Din inventarul bordeiului nr. 5 descoperit la Suplacu de Barcău (punctul „Lapiș") provine o piesă lucrată din pastă semifină de culoare cafeniu gălbuie, modelată sumar, avînd forma dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, avînd la una din extremitățile superioare o prelungire a cărei terminație este ruptă din vechime (L. 9,7 cm, lăț. 5,2 cm, I. 6,2 cm). Partea inferioară a piesei este ușor îngroșată, bine aplatizată, pentru a-i asigura stabilitate pe un plan orizontal. În partea superioară au fost perforate transversal un număr de șapte orificii, inegale, dispuse mai puțin ordonat, pe una din fețe observîndu-se încă urmele de perforare prin împungerea pastei moale cu un vîrf ascuțit.

Piesa descrisă aparține fără îndoială culturii Starčevo-Criș. Pentru această atribuire pledează atît pasta din care este lucrată, cît și faptul că a fost descoperită într-un bordei aparținînd acestei culturi, în asociere cu ceramică tipică Starčevo-Criș.

Piesa reprezintă, probabil, o pasăre în poziție șezîndă, perforările din partea superioară fiind pentru „împodobirea" ei cu pene, ceea ce i-ar conferi o mai sugestivă reprezentare aviană.

Pînă în prezent nu cunoaștem piese similare descoperite pe teritoriul patriei noastre.

În schimb pe teritoriul Ungariei sînt cunoscute în mediu Criș trei piese care au trăsături aviene. Este vorba de piesele publicate de Csalog[1], provenind de la Felgyőujmajor, „Venus de la Öcsöd" și „Venus de la Gorzsa".

Ținuta și proporțiile acestora — chiar dacă au forma de vas — indică forma de pasăre. Perforările cu care sînt prevăzute nu pot servi pentru atîrnare, nefiind dispuse corespunzător acestui scop. Csalog le explică prin orificii în care se introduceau pene, accentuîndu-se astfel trăsăturile avie-

[1] Csalog Jozsef, *Rejtélyes diszítések ujkökori idolokan*, în *Csongradmegyei Tanulmányok*, 1959, nr. 1, p. 5—9.

https://biblioteca-digitala.ro

ne. Acelaşi cercetător afirmă că aceste figurine simbolizează ideea de „pasăre-suflet“ sau în unele cazuri zeitatea de „femeie pasăre“.

Dacă în cultura Starčevo-Criş aceste reprezentări aviene sînt încă destul de rare şi de puţin studiate, în cultura Vinča ele sînt, se pare, mai numeroase.

De la Vinča provine un vas cunoscut sub denumirea de „Vasul Hyde“[2], care are corpul aviform şi faţa umană.

Csalog atrage, de asemenea, atenţia asupra unor figurine vinčiene, majoritatea feminine, care au mai multe perforări pe cap, în dreptul şoldurilor şi mai ales pe braţe, care în acest caz sînt scurte, abia schiţate. Dispoziţia acestor perforări exclude posibilitatea de a fi explicate ca servind pentru atîrnarea piesei ca pandativ, în schimb devine plauzibilă ideea că acest tip de figurine erau împodobite cu pene.

În plastica vinčeană descoperită în Banat sînt frecvente figurinele cu braţe scurte, perforate de una sau două orificii, dispuse vertical sau orizontal.

De la Turdaş provin două piese cu braţele perforate de cîte un orificiu[3]. Figurine antropomorfe, feminine, descoperite la Zorlenţu Mare[4], au braţele perforate de cîte un orificiu.

Două piese au braţele perforate de cîte două orificii: la una dintre ele acestea sînt dispuse pe verticală[5] iar la cealaltă pe orizontală[6].

La Gornea[7] este menţionată o figurină feminină, cu braţele scurte, rotunjite, prevăzute cu cîte două perforări dispuse orizontal, datată de autor ca aparţinînd fazei Vinča A.

Astfel de piese sînt prezente şi în plastica aşezării vinčiene de la Caransebeş—Balta Sărată: „Braţele sînt abia schiţate caracteristic fiind prelungirile laterale scurte, care cîteodată prezintă două orificii, elemente întîlnite încă din faza A dar care se menţin şi în fazele B_1 şi B_2 la unele exemplare de la „Zorlenţu-Mare“[8].

Nu ne-am propus trecerea în revistă a tuturor figurinelor vinčiene care au braţele perforate. Am menţionat doar cîteva, încadrate de autori în fazele Vinča A, B_1 şi B_2, în vederea concluziilor care se impun.

Prezenţa unor astfel de reprezentări în ambele culturi nu trebuie să ne surprindă. În Banat, cultura Starčevo-Criş în faza a III-a de dezvoltare este contemporană cu Vinča, deci influenţele sînt posibile.

---

[2] Apud Csalog Iozsef, *op. cit.*, Pl. II.

[3] Marton Roska, *A Torma Zsofia Gyűjtemény*, Pl. CXXXVIII, fig. 9; Pl. CXL fig. 9.

[4] Eugen Comşa, Octavian Răuţ, *Figurine antropomorfe aparţinînd culturii Vinca descoperite la Zorlenţu Mare*, în SCIX, 1969, nr. 1, p. 6, fig. 2/1, 15; p. 7, fig. 3/,7.

[5] *Ibidem*, fig. 3/11.

[6] *Ibidem*, fig. 3/5.

[7] Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj, 1979, Pl. XXB, fig. 11.

[8] Dana Bălănescu, *Plastica antropomorfă de la Caransebeş-Balta Sărată*, în *St. şi Com.*, Caransebeş, 1982, p. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

Datorită rarității acestor reprezentări în cultura Criș-Starčevo și frecvența mai numeroasă în cultura Vinča, credem că prezența lor în așezările Criș denotă o influență vinčiană și nu invers.

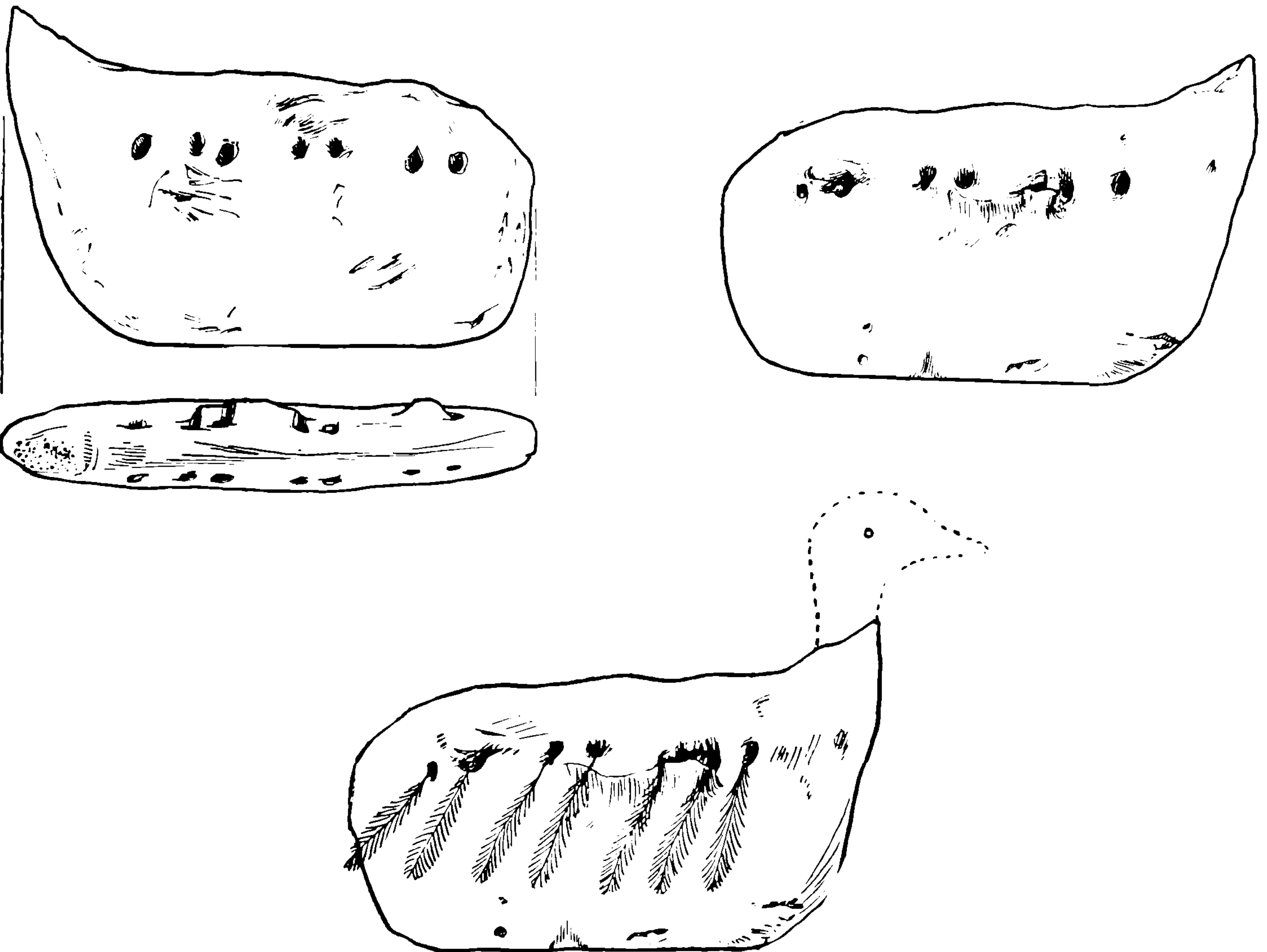
Chiar dacă aceste reprezentări au forme diferite: vase ca acelea de la Gorzsa, Ocsőd și Felgyőujmajor, figurină aviformă ca aceea de la Suplacu de Barcău, figurine feminine cu perforări în zona brațelor și a capului sau „Vasul Hyde" de la Vinča, credem că ele reprezintă aceeași divinitate, aceeași idee de „pasăre-suflet" sau zeitatea de „pasăre-femeie".

Studierea atentă a plasticii culturii Starčevo-Criș de pe teritoriul țării noastre — și evident a întregii plastici neolitice se impune și din punct de vedere al simbolului pe care îl reprezintă unele figurine extrem de stilizate.

Dacă „Venus de Öcšőd" și „Venus de Gorzsa" sînt într-adevăr reprezentări cu trăsături aviene, atunci unii idoli în formă de „ghioagă" din cultura Starčevo-Criș ar putea sugera același simbol, evident mult stilizat, schematizat.

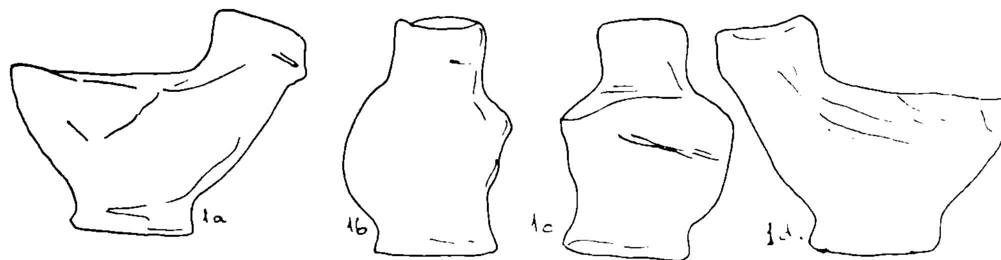
Fără îndoială, descoperirea la Suplacu de Barcău a unei piese cultice aviforme, lărgește sfera de cunoștințe privind plastica — respectiv reprezentările cultice, magico-religioase ale purtătorilor culturii Starčevo-Criș și în același timp demonstrează influențe spirituale între două mari culturi contemporane, pe o secvență de evoluție.

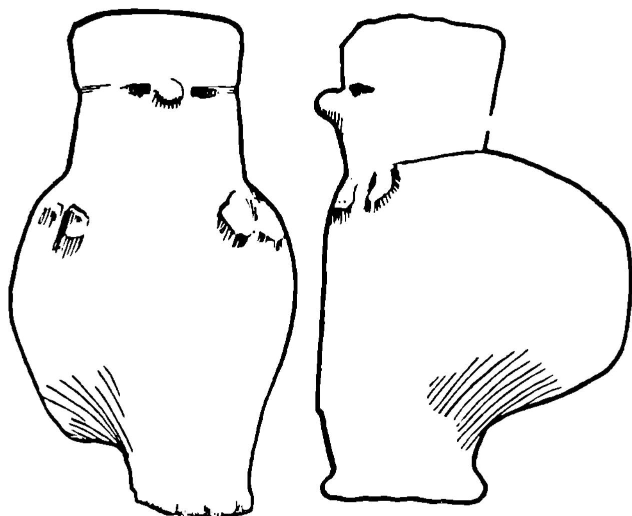
https://biblioteca-digitala.ro

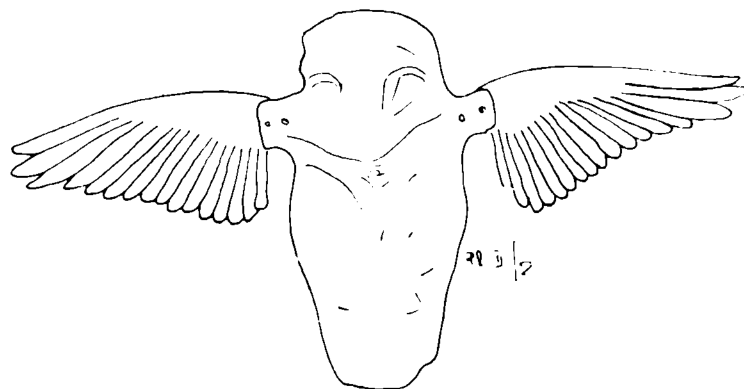

Planşa I, fig. 1–2 Piesă descoperită la Suplacu de Barcău; fig. 3 — încercare de reconstituire.

https://biblioteca-digitala.ro

Planșa II — fig. 1 a—d — Vas în formă de pasăre descoperit la Felgyőujmajor (după Csalog Jozsef, *op. cit.*, Pl. VI/2 a—d).
Planșa II, fig. 2 — „Venus de la Ocsöd" (Szentes) (după Ida Kutzián, *A Körös-Kultúra*, Pl. XII, fig. 10 a—b).
Planșa II, fig. 3 — Încercare de reconstituire a unei figurine prevăzută cu aripi (după Csalog Iozsef, *op. cit.*, Pl. II/2 a).

https://biblioteca-digitala.ro